

Anna SIKORA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Serial w szkole (nie)obecny? O różnych sposobach wykorzystania serialu na lekcjach języka polskiego

A TV Series At School — Absent/Present?

On Different Ways of Using TV Series during Polish Language Classes

Abstract: The aim of the article is to show different uses of TV series during Polish language classes. An attempt is made at determining the causes of popularity of TV genres, their specificity and problems with academic study. The reasons for absence of TV series in Polish studies education are indicated alongside an array of possibilities for using this genre in the teaching of literature, culture and the Polish language. The final part of the article includes a project of a class devoted to a comparative analysis of two characters — literary Izabella Łęcka (*Lalka*) and serial Mary Crawley (*Downton Abbey*).

Key words: Polish studies education, film, TV series, *Downton Abbey*, *Lalka* [*The Doll*]

Dzisiejszy świat to świat nieustannych, dynamicznych przemian zachodzących w wielu dziedzinach naszego życia: rozwinęła się nowoczesna technologia, powstały nowe dyscypliny naukowe, pojawiły się liczne środki masowej komunikacji. To z pewnością nie wszystkie zmiany, których na co dzień doświadczamy. Wszystkie one jednak wpływają na różne aspekty naszego życia, z różną intensywnością podlegają im przedstawiciele kolejnych pokoleń. Wydaje się, że dokonujące się przemiany w sposób szczególny dotyczą młodych. Oto bowiem na naszych oczach kształtuje się nowe społeczeństwo — społeczeństwo cyfrowe, stawiające światu zupełnie inne wymagania niż te, które były ważne dla wcześniejszych pokoleń (różnice dotyczą między innymi systemów wartości, celów życiowych czy głoszonych idei). Dzisiejsza młodzież,

określana mianem *e-generacji*, *pokolenia Spodów* czy *generacją Z*, *sieciakami*, *pokoleniem kciuka*¹, oczekuje od humanistyki uwzględnienia tych przemian, mówienia językiem współczesności (także na lekcjach języka polskiego), sięgnięcia po nowoczesne metody nauczania i środki dydaktyczne, gdyż dotychczasowe, tradycyjne sposoby prowadzenia edukacji wydają się nieskuteczne, mało atrakcyjne.

Uwspółcześnienie lekcji języka polskiego jest możliwe między innymi dzięki nowoczesnym technologiom, umiejętnemu wykorzystaniu tego, co bliskie uczniom, co wpisuje się w ich doświadczenia odbiorcze. Nie należy lekceważyć faktu, że dzisiejsza młodzież dużo czasu poświęca na surfowanie po internecie oraz na oglądanie telewizji. Warto te formy spędzania wolnego czasu wykorzystać także w procesie nauczania-uczenia się.

Popularność serialu

Jednym z najczęściej wybieranych przez ogół społeczeństwa sposobów spędzania wolnego czasu jest oglądanie telewizji. Z czego to wynika? Przede wszystkim rozrywka ta nie wymaga dużych nakładów finansowych, a ponadto nie zmusza do wychodzenia z domu. Emitowane w telewizji programy są także różnorodne, a to z kolei pozwala na wybór odpowiedniego kanału zgodnie z zainteresowaniami odbiorcy. Nie trzeba również oglądać danego programu do końca czasu jego emisji — w każdej bowiem chwili można zmienić stację i zobaczyć coś innego, nie ponosząc przy tym dodatkowych kosztów. Ponadto producenci programów telewizyjnych wychodzą naprzeciw oczekiwaniom widzów i starają się zaoferować im duży wybór różnego typu formatów — od programów rozrywkowych, przez wiadomości, do seriali, filmów czy nawet spektakli teatralnych.

Największą popularnością cieszy się jednak w telewizji **serial**². To stosunkowo nowy gatunek, który nie doczekał się jeszcze wystarczającego opracowania naukowego. Kłopoty sprawia już sama próba sformułowania takiej de-

¹ Nazwy te wyraźnie wskazują na silne zanurzenie młodego pokolenia w świecie mediów, przede wszystkim internetu.

² Serial telewizyjny jest kontynuacją serialu filmowego. Por. *Słownik pojęć i tekstów kultury*. Red. E. Szczęsna. Warszawa 2002, s. 74. W *Słowniku terminologii medialnej* znajdujemy następującą definicję serialu: „[...] program telewizyjny, najczęściej fabularna opowieść filmowa (rzadziej dokument lub film animowany), prezentowana w regularnych odstępach czasu. Ukazuje, w skończonej liczbie odcinków, jedną opowieść, tworzącą zamkniętą fabularnie całość. Odrębne kategorie serialu stanowią telenowela oraz sitcom”. *Słownik terminologii medialnej*. Red. W. Pi-sarek. Kraków 2006, s. 194.

finicji, która jednoznacznie określałaby stałe dla tego gatunku cechy. Trudnym zadaniem okazuje się również dokonanie klasyfikacji serialu uwzględniającej wszystkie jego rodzaje. Gatunek ten jest bowiem bardzo płynny i szybko się zmienia. Cechy charakterystyczne dla danego typu serialu często ulegają wpływom innych gatunków lub zmieniają się w obrębie własnego rodzaju. Zdarza się też, że elementy różnicujące dany gatunek telewizyjny od innego nie są na tyle wyraziste, by widz mógł je zauważyć, świadomie odczytać³.

Problemy z naukowym opracowaniem zagadnień dotyczących serialu: jego definicji, charakterystyki i podziału na poszczególne typy, z pewnością przez długi czas nie zostaną jeszcze rozwiązane. Poprawieniu sytuacji nie sprzyja fakt dynamicznego rozwoju gatunku, który od około drugiej połowy XX wieku cieszy się ogromną popularnością. Wciąż rosnąca popularność serialu spowodowała konieczność tworzenia nowych produkcji, szukania nowych rozwiązań. Konsument bowiem musi być ciągle zaskakiwany, trzeba przyciągać jego uwagę i utwierdzać w przekonaniu, że telewizja wciąż ma mu wiele do zaoferowania. Między innymi w tym mają źródło sygnalizowane wcześniej kłopoty z klasyfikacją rodzajów serialu.

W Polsce do roku 1989 serial nie był aż tak popularny. Przede wszystkim polskim widzom nie oferowano wiele. Przed rokiem 1989 produkowano głównie seriale krótkometrażowe, liczące co najwyżej kilkanaście odcinków⁴. Warto zaznaczyć, że zazwyczaj kończyły się one na pierwszej serii i nie kontynuowano ich mimo zainteresowania widzów. Seriale te były najczęściej odcinkowym przedstawieniem ekranizacji dzieła literackiego⁵. Popularyzacji tego gatunku nie sprzyjała zatem niewielka liczba formatów, a także brak różnorodności. Prawdziwym przełomem okazało się jednak wyemitowanie w ramówce TVP 1 brazylijskiej produkcji pt. *Niewolnica Isaura* (premiera: 19 lutego 1985 roku). Serial ten szybko stał się telewizyjnym hitem, a samo pojawienie się telenoweli (formatu zupełnie innego od ówczesnych polskich produkcji⁶) spowodowało gwałtowny wzrost oglądalności telewizji. O popularności brazylijskiego serialu świadczą między innymi napływające do Jedyńki listy od jego miłośników, por.:

Droga Telewizjo! My, trzytysięczna załoga Zakładów Przemysłu Odzieżowego „Bytom” w Bytomiu, zwracamy się z uprzejmą prośbą o nadawanie

³ Zob. A. Kaczmarek: *Między operą mydlaną a serią fabularną — serial transzowy*. www.podteksty.amu.edu.pl [data dostępu: 12.05.2016].

⁴ Np. *Barbara i Jan* (1964) — pierwszy polski serial, który liczył 7 odcinków, *Wojna domowa* (1965—1966) — 15 odcinków, *Doktor Ewa* (1970) — 9 odcinków.

⁵ Wśród polskich seriali będących ekranizacją dzieła literackiego można wymienić między innymi *Rodzinę Polanieckich* (reż. J. Rybkowski), *Chłopów* (reż. J. Rybkowski), *Noce i dnie* (reż. J. Antczak), *Nad Niemnem* (reż. Z. Kuźmiński).

⁶ Zob. P. Nowicki: *Co to jest telenowela?*. Warszawa 2006.

filmu „Niewolnica Isaura” dla drugiej zmiany, ponieważ oglądamy co drugi odcinek. Serial ten jest bardzo ciekawy i chcielibyśmy poznać dalsze losy bohaterów tego serialu w całości⁷.

Niewolnica Isaura zapoczątkowała w Polsce emisję nie tylko zagranicznych, lecz także rodzimych produkcji, które skupiały się na przedstawianiu historii i losów danej rodziny czy konkretnych bohaterów, eksponując przy tym wątki melodramatyczne⁸.

Dlaczego jednak to właśnie seriale stały się aż tak popularne? Życie w dynamicznym współczesnym świecie wymusiło pojawienie się prostych w odbiorze form rozrywki. Seriale spełniają to kryterium — portrety psychologiczne bowiem nie są złożone, myśli bohaterów wyraża się wprost, a przedstawiane historie, mimo wielowątkowości, są bardzo uproszczone, mało skomplikowane. Problemy i tematy poruszane w serialach mają charakter uniwersalny, a to daje odbiorcom możliwość utożsamienia się z bohaterami. Należy podkreślić również to, że widz, oglądając serial, nie musi opuszczać swojej przestrzeni domowej, a jego intymność nie jest tym samym naruszana.

Z pewnością można wymienić więcej powodów, które decydują o niesłabnącym zainteresowaniu widzów serialami. Wciąż rosnąca popularność tego gatunku jest przy tym na tyle istotna, że nie należy jej lekceważyć. Współcześnie jednak, mimo ogromnego zapotrzebowania na tego typu produkcje, wciąż jest to gatunek niedoceniany, obecny jedynie w przestrzeni domowej, najbliższej. Czy da się obalić ten mit i wykorzystać serial w celach edukacyjnych?

Serial w edukacji szkolnej

Wiele mówi się dziś o tym, by uczynić proces nauczania bardziej przystępny i atrakcyjny dla uczniów. Postuluje się również, by na lekcjach języka polskiego wykorzystywać różnego rodzaju konteksty, między innymi obrazy, rzeźby, komiksy czy filmy, i w ten sposób przełamywać schematy oraz uświadamiać uczniom interdyscyplinarny charakter przedmiotu język polski, pokazywać, że przekazywane na nim treści mogą być nie tylko ciekawe, lecz także aktualne⁹. Nie jest to jednak zadanie łatwe. Wymaga od nauczycieli wysiłku, chęci

⁷ Cyt. za: K. Wajda: *Niewolnica Isaura podbiła serca Polaków z PRL-u*. www.historia.foкус.pl [data dostępu: 14.05.2016].

⁸ Po roku 1989 wzrosła liczba produkowanych seriali. Za najpopularniejsze uważa się: *Klan*, *Złotopolskich*, *M jak Miłość*, *Na dobre i na złe*, *Miodowe lata*.

⁹ Wielu uczniów zarzuca polonistom to, że poruszają zagadnienia (jak im się wydaje) nieadekwatne do czasów obecnych, wykorzystując przy tym nieodpowiednie teksty kultury. Tym bardziej należy pokazać młodemu pokoleniu, iż pewne problemy wciąż są aktualne, a twórcy filmów chętnie powracają do wątków, uważanych przez młodzież za wręcz archaiczne.

dokształcania się. Konieczne wydaje się także sięgnięcie po środki, metody, techniki i chwyt, które okażą się efektywne w pracy ze współczesnym uczniem, wzmocnią jego motywację, zachęcą do aktywnego uczestniczenia w lekcji, zainteresują materiałem czy to literackim, czy to językowym. Oczywiście, przede wszystkim trzeba podjąć próbę zrozumienia młodzieży, preferowanych przez nią wartości i idei, a także jej oczekiwań. Bezpośrednie odwołanie do tego, co bliskie uczniom, z pewnością umożliwi im lepsze zrozumienie problemów poruszanych na zajęciach i usprawni oraz uatrakcyjni proces nauczania-uczenia się.

Uczniowie dużo czasu poświęcają na oglądanie telewizji, stykają się z wieloma tekstami kultury, także z tymi, które pomija się w edukacji polonistycznej. Na szkolnych korytarzach często wymieniają opinie na temat różnych znanych im seriali, a na lekcjach, proszeni o podanie dzieł kultury, w których realizowany jest jakiś konkretny motyw, powołują się na tytuły znane im z telewizji. Zauważono także, iż uczniowie chętnie przywołują gatunki telewizyjne jako konteksty w swoich wypracowaniach (również maturalnych)¹⁰.

Dlaczego zatem nauczyciele, którzy na lekcjach sięgają po filmy, do serialu podchodzą z dystansem, pomijają go? Wydaje się, że najtrudniej jest znaleźć taki odcinek serialu, który nie tylko byłby odpowiednim materiałem (ilustracją) do omawianego problemu, ale i wpisywał się w założenia nauczyciela, w jego wizję lekcji. Wielość tytułów dostępnych na rynku medialnym również nie ułatwia zadania. Bardzo rzadko zdarza się tak, by jeden spośród wielu odcinków danego serialu spełniał wszystkie oczekiwania. Najczęściej trzeba sięgnąć po kilka odcinków, a to stanowi dodatkowe utrudnienie dla nauczyciela, który powinien przecież zrealizować także inne wymagania określone w *Podstawie programowej*... Dodatkowo, serial kojarzy się z kulturą niską — prostą i zrozumiałą dla przeciętnego odbiorcy. Dla wielu nauczycieli w związku z tym jest tekstem, po który nie wypada sięgać na lekcjach języka polskiego. A przecież jednym z zadań edukacji polonistycznej jest przygotowanie ucznia do świadomego odbioru różnych tekstów kultury, do ich interpretacji, krytycznej oceny.

Jak wykorzystać serial na lekcji języka polskiego?

Serial w edukacji szkolnej może zostać wykorzystany zarówno na lekcjach literackich, językowych, jak i kulturowych, przede wszystkim dzięki szerokiemu repertuarowi dostępnych na rynku medialnym gatunków telewizyjnych.

¹⁰ Autorka analizowała prace maturalne uczniów z województwa śląskiego.

W zależności od potrzeb pełnić on może różne funkcje, w tym bez wątpienia funkcję motywacyjną (film staje się wówczas pewnego rodzaju inspiracją i zachętą dla uczniów do podjęcia rozmowy na dany temat). Sięgnięcie po serial, który będzie pewnego rodzaju wprowadzeniem do dalszych czynności dydaktycznych, nie tylko może zaciekać uczniów, przyciągnąć ich uwagę, ale także przyczynić się do lepszego zrozumienia problemów bohaterów, ich rozterek czy wyborów. Na przykład *Ludzi bezdomnych* Stefana Żeromskiego można zestawić z amerykańskim serialem pt. *Chirurdzy*¹¹. Jego bohaterowie, podobnie jak Tomasz Judym, niejednokrotnie stają przed koniecznością dokonania wyboru: miłość i rodzina czy obowiązek wobec społeczeństwa. Takie zestawienie powinno zainspirować uczniów do podjęcia dyskusji na temat dokonywanych przez ludzi wyborów i czynników, które je warunkują, zachęcić do wymieniania poglądów, także sformułowania wartościujących opinii. Serial pełniący funkcję motywacyjną powinien zatem angażować uczniów do czynnego uczestnictwa w lekcji.

Jeśli serial może stanowić wprowadzenie do jakiegoś tematu, to tym bardziej mógłby być jego podsumowaniem. Pełniłby wówczas funkcję systematyzującą i utrwalającą. Takie wykorzystanie serialu pozwoliłoby uczniom nie tylko na poczynienie pewnych uogólnień, ale i ułatwiłoby zapamiętanie poznanego na lekcji materiału. Dla przykładu: na lekcji podsumowującej omawianie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego można odwołać się do serialu pt. *Zemsta*¹². Wybrane fragmenty tego serialu pozwoliłyby uczniom zaobserwować, w jaki sposób w gatunkach telewizyjnych realizowany jest motyw zbrodni i kary. Ciekawym doświadczeniem byłoby również zestawienie losów dwóch bohaterów: Rodiona Raskolnikowa i Amandy Clarke — nie tylko ze względu na odmienne funkcjonowanie motywu zbrodni i kary, ale także po to, by porównać charaktery bohaterów, motywów ich działania (Amanda Clarke to kobieta silna, wyrazista, a zarazem pełna żalu i bólu; to te uczucia stają się motorem jej działań). Pożyteczne może się też okazać zestawienie Lady Makbet z dramatu Szekspira pt. *Makbet* z Claire Underwood, żoną głównego bohatera serialu pt. *House of Cards*¹³. Uczniowie, porównując obie bohaterki, cechy ich charakteru, motywów postępowania oraz dalsze losy, mieliby możliwość przeprowadzenia pogłębionej

¹¹ Twórcą *Chirurgów* jest Shonda Rhimes. Serial emitowany jest od 2005 roku i ma już 12 sezonów. Historia lekarzy, którzy nieustannie próbują pogodzić swoje życie zawodowe z osobistym, była również wielokrotnie nagradzana.

¹² *Zemstę* emitowano w latach 2011–2015. Twórcą serialu o losach Amandy Clarke, która pod fałszywym nazwiskiem stara się oczyścić imię swojego ojca, jest Mike Kelley. Serial ten w wielu momentach bywa brutalny, dlatego należałoby więcej czasu poświęcić na dobór odpowiednich do sytuacji szkolnej fragmentów.

¹³ Emisja serialu trwa od 2013 roku. Jego twórcą jest Beau Willimon. *House of Cards* jest obecnie bardzo popularnym i cenionym serialem. Opowieść o małżeństwie, które za wszelką cenę chce dojść do władzy, zawiera również polski akcent — Agnieszka Holland wyreżyserowała bowiem kilka odcinków serialu.

analizy bohaterki literackiej. Serial byłby interesującym kontekstem¹⁴, zapewne ułatwiłby uczniom interpretację dramatu Szekspira i w pewnym stopniu by ją ukierunkował. Porównanie postaci kobiecych, głównych bohaterek tak różnych przecież tekstów kultury, powinno także skierować uwagę uczniów na odmienność przekazu literackiego i telewizyjnego.

Wydaje się, że ciekawym dla uczniów doświadczeniem byłoby też przywołanie na zajęciach literacko-kulturowych poświęconych reportażom Ryszarda Kapuścińskiego takich programów telewizyjnych, jak: *Boso przez świat* czy *Kobieta na krańcu świata*. Z kolei na lekcjach poświęconych przysłowiom i związkom frazeologicznym można np. sięgnąć po serial *BrzydUla*. Violetta Kubańska, jedna z bohaterek serialu, bardzo bowiem często korzysta ze związków frazeologicznych i przysłów, tworząc je przy tym w sposób niepoprawny (najczęściej są to kontaminacje).

Serial może zatem z powodzeniem zaistnieć na lekcjach języka polskiego. Nauczyciel musi jednak uczynić go przedmiotem krytycznej analizy. Uczniów trzeba bowiem przygotować do świadomego, krytycznego i dojrzałego uczestnictwa w kulturze, w tym do dokonywania wyborów selektywnych i wartościujących¹⁵.

Przykładowy projekt lekcji dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych

W zaproponowanym w tej części artykułu projekcie lekcji języka polskiego (realizowany temat to: *Izabela Łęcka i Mary Crawley — przedstawicielki arystokratycznego salonu*) jako kontekst do interpretacji *Lalki* Bolesława Prusa wykorzystano popularny obecnie serial pt. *Downton Abbey*. *Downton Abbey* to brytyjska produkcja, której twórcą jest Julian Fellowes — znany scenarzysta, reżyser, aktor i producent, który w 2002 roku otrzymał Oscara za scenariusz do filmu *Gosford Park*. Wielokrotnie nagradzany serial¹⁶ traktuje o losach arystokratycznej rodziny oraz jej służby, żyjących w posiadłości

¹⁴ „Film traktowany jako kontekst interpretacyjny w kształceniu literackim winien być jednocześnie przedmiotem rozważań o autonomicznych problemach filmoznawczych”. E. Nurczyńska-Fidelska: *Nurt edukacji filmowej w programach szkolnych*. W: Ministerstwo Edukacji Narodowej: *Edukacja filmowa w kontekście programów szkolnych. Materiały sesji filmowo-metodycznej*. Poznań — Łódź 1990, s. 4.

¹⁵ Ibidem, s. 2.

¹⁶ *Downton Abbey* nominowano do 99 różnych nagród. Otrzymał między innymi 3 Złote Globy, nagrodę BAFTA i 11 nagród Emmy.

Downton Abbey, której właścicielem jest hrabia Grantham. Tło do opowiedzenia historii tych grup społecznych stanowi Wielka Brytania na początku XX wieku, a więc w czasie burzliwych przemian — w serialu bowiem ukazany zostaje zarówno okres przedwojenny, jak i zmiany polityczne, społeczne i obyczajowe, które zaszły po I wojnie światowej. Oczywiście, uczniom należy przypomnieć, że akcja *Lalki* Bolesława Prusa toczy się w latach 1878—1879, a więc kilkadziesiąt lat wcześniej niż wydarzenia przedstawione w *Downton Abbey*. Różnice w umieszczeniu czasu akcji nie są jednak na tyle istotne, by uniemożliwiały zestawienie tych dwóch tekstów kultury. W trakcie lekcji najważniejszym zadaniem uczniów będzie charakterystyka porównawcza dwóch postaci — Izabeli Łęckiej oraz Mary Crawley, która stanowi telewizyjny odpowiednik bohaterki powieści Prusa. Głównym celem zajęć jest doskonalenie umiejętności analizy i interpretacji tekstów kultury, „pogłębianego ich odbioru i wartościowania pod względem ideowym, etycznym i estetycznym”¹⁷. Charakteryzując obie bohaterki, uczeń powinien także zwrócić uwagę na różnice i podobieństwa między przekazem literackim a telewizyjnym, dostrzec swoistość obu sztuk¹⁸.

W projekcie lekcji służącej zaznajomieniu uczniów z nowym materiałem wykorzystano trzy, pochodzące z różnych sezonów, odcinki serialu, które dobrano w taki sposób, by uczniowie nieoglądający *Downton Abbey* nie mieli problemu ze zrozumieniem fabuły, a tym samym z wykonaniem poleceń nauczyciela. Ze względu na przywołanie serialu jako kontekstu prezentowany pomysł na lekcję języka polskiego przeznaczony jest na minimum 2 godziny lekcyjne.

Pierwsze ogniwo lekcji — wprowadzenie — powinno mieć charakter pogadanki. W tej części zajęć nauczyciel może poprowadzić z uczniami rozmowę na temat seriali, które ci oglądają. Odwołanie się do zainteresowań uczniów z pewnością zmotywowałoby ich do czynnego uczestnictwa w lekcji. Sam temat rozmowy mógłby zostać rozszerzony o zagadnienia dotyczące przyczyn popularności seriali, wartości w nich prezentowanych, wzorców, jakie kształtują, i roli, jaką odgrywają w społeczeństwie. Dyskusja ta nie powinna jednak stanowić ogniwa centralnego lekcji, gdyż tematem lekcji nie jest analiza serialu jako gatunku.

Po przeprowadzonej pogadance wstępnej nauczyciel zobowiązany jest do zaznajomienia ucznia z podstawowymi wiadomościami na temat serialu, który posłuży mu jako kontekst do omówienia *Lalki* Bolesława Prusa. W tym celu powinien podać informacje na temat twórców serialu, obsady (do czego wykorzystać może przygotowane wcześniej fotografie), a także skróconej fabuły. Jest

¹⁷ E. Nurczyńska-Fidelska: *Nurt edukacji filmowej...*, s. 1.

¹⁸ W trakcie lekcji nauczyciel może wykorzystać następujące strategie, metody, chwytły: strategię P, metodę oglądową, metodę podającą, heurzę, dyskusję. Może także sięgnąć po metodę różnych punktów widzenia i metodę kapeluszy myślowych (obie metody nadają się do pracy w grupach).

to konieczny element lekcji, gdyż trzeba założyć, że serial ten nie jest uczniom znany. W ogniwie centralnym lekcji uczniowie proszeni są o uważne obejrzenie czterech fragmentów odcinków serialu *Downton Abbey*, a także o wypisywanie w zeszycie cech charakteru Lady Mary — informacje te wykorzystają w trakcie charakterystyki tej bohaterki.

Pierwszy z odcinków służy wprowadzeniu — uczniowie poznają bohaterów, ich problemy¹⁹. Prezentowany jest bowiem fragment, w którym do posiadłości Downton Abbey przybywa Matthew Crawley — nowy dziedzic majątku Granthama. Mężczyzna, syn lekarza, nie przywykł do obyczajów panujących wśród arystokracji — bezpodstawne wydaje się mu posiadanie dużej liczby służby, nie rozumie, dlaczego chce podjęcia przezeń pracy w charakterze prawnika nie zyskuje aprobaty, a ponadto nie potrafi dostosować się do panującej w domu oficjalnej atmosfery. Matthew nie wywiera dobrego wrażenia na Mary, gdyż nie należy do wyższych sfer i jest, według niej, „napuszony”. Oboje są jednak świadomi tego, że hrabia Grantham będzie chciał, aby jego ukochana córka poślubiła nowego spadkobiercę. Odcinek ten doskonale obrazuje również zwyczaje, jakie panują wśród arystokracji (między innymi dokonywanie prezentacji, liczne uroczystości, dbałość o przestrzeganie zasad), na co warto uczniom zwrócić uwagę.

Drugi fragment serialu powinien już skupić uwagę uczniów na postaci Lady Mary, która podczas rozmowy z siostrami i matką wyraża swoje zdanie na temat Matthew — „nie jest jednym z nas”²⁰. Lady Cora zachęca jednak córkę do poślubienia mężczyzny, zagwarantowałoby to jej bowiem dobrą przyszłość i taką pozycję w towarzystwie.

Trzeci fragment, z którym zostaną zapoznani uczniowie, wymaga pewnego uzupełnienia²¹. Nauczyciel powinien wyjaśnić uczniom, dlaczego Matthew Crawley został spadkobiercą majątku rodziny — wcześniejszy spadkobierca zginął w katastrofie Titanica, a hrabia Grantham nie doczekał się męskiego potomka. Mary, początkowo nieprzychylna Matthew, w końcu zmienia zdanie i decyduje się wyjść za swojego kuzyna — należy zaznaczyć, że chce to uczynić nie tylko dla majątku i pozycji, lecz także ze względu na uczucia, którymi zaczyna darzyć mężczyznę. Mary ostatecznie postanawia przyjąć oświadczenia Matthew, ale wtedy się okazuje, że jej matka spodziewa się dziecka. Matthew, jeśli urodzi się chłopiec, straci prawo do posiadłości i dotychczasową pozycję. Po tym niezbędnym uzupełnieniu przez nauczyciela brakujących informacji dotyczących fabuły uczniowie powinni obejrzeć fragment, w którym Lady Mary, po tym, jak dowiedziała się, że Matthew nie jest już spadkobiercą, informuje go, że nie zamierza wziąć z nim ślubu.

¹⁹ Sezon 1, odcinek 2 (do 9:23 min. serialu).

²⁰ Sezon 1, odcinek 2 (od 19:56 do 21:51 min. serialu).

²¹ Sezon 1, odcinek 7 (od 12:45 do 13:35 min. serialu).

Ostatni z odcinków²², który wprowadzony zostanie na lekcji, także wymaga pewnego dopowiedzenia — Lady Cora traci dziecko, a Matthew ponownie zostaje jedynym dziedzicem. Mężczyzna bierze ślub z Mary, ale wkrótce ginie w wypadku samochodowym. Lady Mary długo nosi żałobę, ostatecznie jednak postanawia ponownie wyjść za mąż — odrzuca wszakże wielu adoratorów, gdyż szuka mężczyzny, który nie tylko miałby pozycję i majątek, ale także takiego, z którym byłaby równie szczęśliwa jak z Matthew. Jej wymaganiom odpowiada lord Gillingham. Mary i Gillingham decydują się sprawdzić, czy byłiby dobrym małżeństwem. W tym celu wybierają się do hotelu w Liverpoolu, gdzie zamierzają spędzić z sobą siedem dni i siedem nocy. Po tym istotnym wyjaśnieniu sytuacji bohaterów nauczyciel odtwarza uczniom fragment serialu, w którym hrabina Grantham rozmawia z Mary o jej pobycie w Liverpoolu. Babka Mary nie rozumie, dlaczego Mary dopuściła się tak haniebnego czynu, i wymaga od wnuczki, by ta zgodziła się na ślub z lordem. Mary podchodzi jednak do małżeństwa bardzo poważnie i nie chce pochopnie zgadzać się na ślub. Odcinek ten doskonale obrazuje międzypokoleniowe różnice pomiędzy obiema kobietami — Mary Crawley jest bardziej postępową niż jej babka, mimo że zazwyczaj przestrzega norm, które jej wpojono.

Po obejrzeniu wszystkich fragmentów serialu nauczyciel powinien porozmawiać z uczniami o ich wrażeniach odnośnie do tego, co właśnie zobaczyli. W swoich wypowiedziach uczniowie mogą się nie tylko odwołać do fabuły, bohaterów, lecz także poruszyć kwestie związane na przykład z wyborem obsady. Ukierunkowanie rozmowy pozwoli uczniom na dokonanie krytycznej analizy oglądanego serialu (jego fragmentów lub całości, jeśli uczniowie ten serial oglądali w domu).

W dalszej części lekcji uczniowie proszeni są o porównanie Lady Mary z Izabellą Łęcką. W tym celu należy zasugerować odwołanie się do konkretnych fragmentów pochodzących z *Lalki* oraz z serialu *Downton Abbey*, które pomogą w analizie porównawczej obu bohaterek. Warto zaproponować uczniom pracę w grupach. Po wykonaniu zadania uczniowie zaprezentują swoje spostrzeżenia, opinie, wnioski²³.

Nauczyciel powinien poprosić uczniów o podjęcie próby określenia poglądów (ze wskazaniem podobieństw i różnic) obu bohaterek na miłość i małżeństwo oraz określenie stosunku obu kobiet do ludzi z niższych

²² Sezon 1, odcinek 7 (od 12:45 do 13:35 min. serialu).

²³ Przykładowe odpowiedzi: Lady Mary — inteligentna, odnosi się do innych z wyższością, świadoma swojej urody, wierzy w miłość, ale do małżeństwa podchodzi w sposób rozsądny, liczą się dla niej pozycja i majątek, jest świadoma tego, że świat się zmienia; Izabella Łęcka — liczą się dla niej pozycja i majątek, wywyższa się, ma chłodne usposobienie, żyje iluzjami, jest niesamodzielna, nie ma pojęcia o tym, jak zarabia się pieniądze, nie rozumie kłopotów finansowych, z którymi mierzy się jej ojciec.

sfer²⁴. W trakcie charakterystyki Izabelli Łęckiej prowadzący lekcję mógłby spróbować ukierunkować uczniów na dokonanie innej, mniej stereotypowej interpretacji. Warto byłoby bowiem rozpatrywać bohaterkę powieści Prusa nie tylko jako *femme fatale*, ale też ofiarę arystokratycznego świata, panujących w tym świecie poglądów, obowiązujących norm.

Dobrym pomysłem na końcowe ogniwo lekcji (zebranie i usystematyzowanie wiedzy) jest zaproponowanie uczniom przygotowania pewnego rodzaju scenariusza do serialu, który traktowałby o losach Izabelli Łęckiej. Uczniowie, pracując w grupach, sami decydowaliby na przykład o tym, kto może zagrać pannę Łęcką, jakie cechy charakteru bohaterki *Lalki* powinny być w serialu wyeksponowane, jak powinni postrzegać ją widzowie, które wydarzenia z powieści warto byłoby pokazać.

Zaprezentowany scenariusz lekcji jest tylko pewną próbą nakreślenia tego, w jaki sposób można wykorzystać serial na lekcjach języka polskiego. Przedstawione rozwiązania z pewnością wymagają dopracowania i uszczegółowienia, a sam projekt lekcji może zostać dodatkowo rozszerzony o inne zagadnienia poświęcone na przykład charakterystyce świata przedstawionego.

Bibliografia

- Kaczmarek A.: *Między operą mydlaną a serią fabularną — serial transzowy*. www.podteksty.amu.edu.pl.
- Kwiek J.: *Telenowela a edukacja. Studium psychopedagogiczne*. Poznań 2005.
- Nowicki P.: *Co to jest telenowela?*. Warszawa 2006.
- Nurczyńska-Fidelska E.: *Nurt edukacji filmowej w programach szkolnych*. W: Ministerstwo Edukacji Narodowej: *Edukacja filmowa w kontekście programów szkolnych. Materiały sesji filmowo-metodycznej*. Poznań—Łódź 1990.
- Polskie seriale telewizyjne*. Red. P. Zwierzchowski, B. Giza, J. Bates, K. Kosińska. Bydgoszcz 2014.
- Seriale. Przewodnik krytyki politycznej*. Red. Zespół Krytyki Politycznej. Warszawa 2011.
- Seriale z różnych stron*. Red. A. Lewicki, J. Grębowiec. Wrocław 2015.
- Słownik pojęć i tekstów kultury*. Red. E. Szczęsna. Warszawa 2002.
- Słownik terminologii medialnej*. Red. W. Pisarek. Kraków 2006.
- Wajda K.: *Niewolnica Isaura podbiła serca Polaków z PRL-u*. „Focus”. www.historia.focus.pl.

²⁴ Przewidywane odpowiedzi uczniów: obie bohaterki cieszą się ogromnym zainteresowaniem wśród mężczyzn, ale są w stosunku do nich bardzo wymagające, szukają mężczyzny idealnego — przystojnego, majątnego i z odpowiednim nazwiskiem; Mary wierzy jednak w miłość i jest w stanie „ograniczyć” swoje wymagania, według Izabeli, małżeństwo zawiera się „ogładowo”, a miłość zjawia się dopiero po sakramencie, choć obejdzie się „bez poetycznych dodatków”; obie nie czują niechęci wobec ludzi z „niższych sfer”, ale nie godzą się na megalanie.